die itta ja juba septembris võeti Narva ja Ivanilinna, mida venelased olid pidanud võitmatuks. Vahekord poolakaiga muutus küll halvemaks nende võitude pärast ja ainult vaevaga võidi vältida sõja puhkemist Stephan Bathoryga, kes oli liitu astunud venelasiga ja nõudis Narva ning koguni terve Eestimaa üleandmist poolakaile. Suvel 1583 läks de la Gardiel korda teha venelastega Pljussa jõel 2-ks a.-ks vaherahu, mis 1585. a. 5-ks a.-ks pikendati. Vaheajal oli teostunud tähelepanu-väärt uuendus: a. 1584 ühendati Harju-, Viru-, Järva- ja Läänemaa Eestimaaks ühesuguste õigustega (20. III 1584 antud määrus). Paar a. hiljemini, kui olud Eestimaal vähegi olid stabiliseerunud, võeti ette esimene adramaade revisjon a. 1586 (järgmine 1591. a.). — Peale 1590. a. ebaõnnestunud katset Narva kindlust vallutada ei tunginud venelased J.-i eluajal enam Baltimaile. Küll möllas sõda J.-i viimseil eluaastail aga Ingeris ja Soomes, kuna rootslased omalt poolt katsusid üle Vene piiri tungida.

Siseolude alal kasvas J.-i valitsemisajal kõrgema klassi mõjuvõim tublisti ning tugevamaks muutunud aristokraatia ähvardas Rootsis ja Soomes talupoegade vabadusele saada hädaohtlikuks. Pigemini spekulatiivse iseloomuga J. oli mitmeti olnud oma katoliku-usulise abikaasa mõju all ja kaldus mõnd aega õige märgatavalt katoliku usu poole. Ta kavatses oma riigi kirikuolusid reformida, ja tema pealesunnil kiideti heaks katoliku elementidest tugevasti mõjustatud kirikuliturgia, mis mõnes suhtes vastu käis protestantismi põhimõtteile. J.-i vanem poeg Sigismund (vt.) kasvatati katoliiklaseks ja muutus aja jooksul jesuiitide truuks pooldajaks. J. ise muutus selle järel, kui jesuiidid tema nõudmistele vastu ei tulnud ja kui Katariina Jagellonica suri (1583), jahedamaks katoliiklikkude püüete vastu ning loobus oma reformikatseist. Sigismund valiti a. 1587 Poola kuningaks; sellega pidi teostuma unioon Rootsi ja Poola vahel peale J.-i surma. Rootsi aristokraatia toetas unioonikavatsusi tagamõttega saada vabamad käed kuninga Poolas olles. J. ise märkas, et ta oli eksinud, andes nõusoleku Sigismundi valimiseks Poola troonile, ja kavatses Sigismundi ära kutsuda Poola troonilt Rootsi. Arvat. oli Sigismund alul nõus selle plaaniga, ja mõlemad kuningad kohtasid Tallinnas hilissuvel 1589. Harutusel oli küsimus ühisest esinemisest venelaste vastu; troonilt loobumise plaani ei võidud aga teostada. Kun. J.-isse mõjus lahkumine pojast väga halvasti ning ta vahekord kõrge aadliga muutus õige pinevaks. — J. suri Stokholmi lossis 17. XI 1592, jättes oma valitsusajast väga küsitava väärtusega mälestuse.

E. Hildebrand, Sveriges historia IV—V (1920—21); J. R. Pallin, Underhandlingar mellan Sverige och Lifland 1554—60 (1860); C. Annerstedt, Grundläggningen af svenska väldet i Livland 1558—63 (1868); Mollerup, Beziehungen; Th. Annerstedt, Svenska väldet i Livland 1564—70 (1877); W. Tawaststjerna, Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota (1918—20).

A. R. C.

JOHANNES, misjonär, Läti Henriku teadete järele pärit Virumaalt, viibis lapsepõlves paganate (venelaste?) keskel vangis, kust piisk. Meinhard ta vabastas ja Segebergi kloostris üles kasvatas. J. tuli piisk. Albertiga Liivimaale, kus ta õnnistati Holmis tekkinud koguduse õpetajaks. A. 1206 tapeti J. kahe teise misjonäriga Holmi liivlaste poolt. Ta põrm maeti hiljemini piisk. ja toomkapiitli juuresolekul Riia Püha-Maria kirikusse. — J. on munk Nikolause (vt.) kõrval, kes nähtavasti piisk. Fulco (vt.) abilisena 1170. aa. Läänemere-maades kristianiseerimistööd teinud, esimesi eesti soost vaimulikke.

Läti Henriku kroonika (ed. W. Arndt, *Scr. rer. Germ.* XXIII); E. Pabst, Heinrichs v. Lettland Lifl. Chronik (1867).

A. R. C.

JOHANNES IV Kievel (Kyvel), Saare-Lääne piisk., pärit V.-Liivimaa vasalliperekonnast. Millal ja kus J. sünd. ja õppinud ning magistri kraadi omandanud, pole teada, kuid tal näib sidemeid olnud olevat Hollandi reformiringkondadega (ühiselu-vennad j. t.). J. esineb ürikus esmakordselt 1506. a. Saare-Lääne ja Tartu toomhärrana. 1513. a. valis vana Saare-Lääne piisk. Johannes III Orgas J.-e oma koadjuutoriks; peale esimese surma 1515. a pääsis J. Saare-Lääne piiskopiks. J. on tuntud Liivimaa ajaloos kui ürituslikum ja energilisem katoliku kiriku, nii koguduste kui vaimulikkude, vaimlist ja kõlblist tasapinda ja kiriku tulunduslikku alust tõsta katsuv prelaat Saare-Läänes. Ta oli ühes piisk. Blankenfeldiga (vt.) üks neist vana kiriku tugedest, kes katoliku kirikut peletungiva evangeeliumi-usu vastu kaitsis ja piisk. maahärralikkude õiguste eest võitles. Kirikliku elu paranduspüüetel jälgis J. oma eelkäija radu, kuid avaldas hoopis energilisemat tegevust. Selle eesmärgi saavutamiseks pidas J. piiskopkonnas vaimulikkude sinodeid ja võttis visitatsioone ette. Ta visiteeris isiklikult 1519. a Läänemaa kogudusi, pidades klk. kirikute juures sinodit; Läänemaal puhkenud katku tõttu jätkas J. visitatsioone Saaremaal; 1519. a. poolelijäänud visitatsioon Läänemaal kestis edasi 1521. a. Arvat. 1519. a. kevadel väljaantud 88 punkti sisaldav visitatsioonikorraldus mää-